

- ▶ فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز
 - ▶ سال چهارم شماره ۱۵، پاییز ۱۳۸۸
-

فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز

سال پنجم شماره ۱۵ پاییز ۱۳۸۸

مقایسه‌ی اختلالات شخصیتی در زندانیان وابسته به مواد، زندانیان غیروابسته به مواد و آزمودنی‌های بهنجار

دکتر منصور بیرامی - دانشیار گروه روانشناسی دانشگاه تبریز
حسین واحدی - کارشناس ارشد روانشناسی عمومی
احمد اسمعیلی - دانشجوی دکترای تخصصی روانشناسی عمومی
رسول رضایی - کارشناس ارشد روانشناسی عمومی

چکیده

روانشناسان معتقدند که بین شخصیت، و رفتارهای جنایی و وابستگی به مواد رابطه وجود دارد. هدف این پژوهش بررسی اختلالات شخصیتی مرتبط با رفتارهای جنایی و وابستگی به مواد در افراد مجرم غیروابسته به مواد و افراد مجرم وابسته به مواد و مقایسه آنها با افراد عادی است. یافتن این مساله که آیا ارتباط‌هایی بین مقیاس‌های شخصیتی افراد مجرم غیروابسته به مواد و وابسته به مواد وجود دارد و اینکه در صورت وجود، کدام یک از اختلالات را شامل می‌شود، عواملی است که پژوهش به قصد دستیابی به آنها صورت گرفت. روش این پژوهش از نوع توصیفی - مقایسه‌ای است که در آن نمونه‌ای شامل ۱۵۰ نفر از مجرمین زندانی غیروابسته به مواد، مجرم وابسته به مواد در زندان تبریز و یک گروه از افراد عادی (۵۰ نفر در هر گروه) که از نظر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی با آنها هم‌تاسازی شدند انتخاب گردیدند. داده‌ها به کمک پرسشنامه در دو بخش اطلاعات دموگرافیکی و پرسشنامه شخصیتی میلون، جمع‌آوری گردید. نتایج حاصل از تحلیل واریانس نشان داد که در مقیاس اسکیزوئید بین گروه زندانی وابسته به

مواد و بهنجار و همچنین با زندانی غیروابسته به مواد تفاوت وجود دارد. در مقیاس اجتنابی بین گروه زندانی وابسته به مواد و بهنجار تفاوت وجود دارد. در مقیاس نمایشی بین گروه زندانی غیروابسته به مواد با آزمودنی‌های بهنجار و همچنین با زندانی وابسته به مواد تفاوت وجود دارد. در مقیاس‌های خودشیفته، ضد اجتماعی، آزارگری، وابسته، منفعل و خودآزارگر بین دو گروه زندانی وابسته به مواد و غیروابسته به مواد با گروه بهنجار تفاوت وجود دارد.

واژگان کلیدی: اختلالات شخصیت، مجرم، وابستگی به مواد.

وابستگی به مواد و داروها به‌عنوان یک آسیب اجتماعی در حوزه آسیب‌شناسی اجتماعی و یک اختلال روانی در چارچوب طبقه‌بندی‌های روانپزشکی یکی از بزرگترین معضلات جوامع بشری است که در بسیاری از کشورها، قشر مولد و جوان را مورد هدف قرار داده است و از این طریق مضرات اجتماعی، اقتصادی و فردی بسیاری را به‌بار آورده است. با آنکه تقسیم‌بندی‌ها از علل موثر بر گرایش افراد به سوء مصرف داروها و مواد گوناگون و متنوع است با این حال عوامل موثر در سبب‌شناسی وابستگی به مواد را می‌توان به دو دسته عوامل برون‌فردی (موقعیتی) و درون‌فردی (درونی، نگرشی) تقسیم نمود. از جمله عوامل برون‌فردی می‌توان به موقعیت‌های نامطلوب زندگی، در دسترس بودن مواد، بیکاری، تأثیر گروه همسالان، محیط‌های نابهنجار، سابقه سوء مصرف توسط سایر اعضای خانواده و طبقه اقتصادی - اجتماعی فرد اشاره کرد. عوامل درون‌فردی نیز دربرگیرنده عوامل زیستی و روانشناختی همچون استعداد ارثی، اختلالات روانی، پرخاشگری، صفات شخصیتی، اعتماد به نفس پایین، نگرش مثبت به تأثیر مواد بر فرد، و غیره می‌باشد. این موارد در ابتلاء وابستگی به مواد افراد نقش واسطه‌ای ایفا می‌کنند (هیس^۱، ۱۹۸۸؛ به نقل از آزاد و کردمیرزا، ۱۳۸۲).

1- Hisse

- فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز
سال چهارم شماره ۱۵، پاییز ۱۳۸۸

شخصیت را می‌توان نمایه خاص الگوهای پاسخ رفتاری آشکار در زندگی عادی تعریف کرد. کلیتی که معمولاً ثابت و قابل انتظار است. وقتی این کلیت به گونه‌ای تغییر می‌یابد که فراتر از طیف اختلالات بین اکثر مردم است و وقتی صفات شخصیتی، انعطاف‌ناپذیر و غیرانطباقی بوده و اختلال کارکردی قابل‌ملاحظه یا ناراحتی ذهنی به وجود آورند، ممکن است تشخیص اختلالات شخصیت مطرح شود (کاپلان و سادوک، ۲۰۰۱؛ ترجمه‌ی پورافکاری، ۱۳۸۳). بنابراین اختلالات شخصیت شکل بیمارگونه، انعطاف‌ناپذیر و ناسازگارانه مجموعه صفات یا عوامل شخصیتی هستند (کاستا و ویدیگر^۱، ۱۹۹۴؛ ترول^۲، ۱۹۹۲؛ ویگینز و پینکاس^۳، ۱۹۸۹؛ به نقل از سالزمن و پیچ، ۲۰۰۴). تحقیقات زیادی نشان داده‌اند که وابسته به موادان غالباً دارای مشکلات جدی شخصیتی هستند (ساراسون و ساراسون، ۱۳۷۵). این مشکلات می‌تواند ریشه در مولفه‌های بنیادین شخصیت داشته باشد (جزایری، ۱۳۸۲).

در وابستگی به مواد غالباً خصایص شخصیتی مختلف دیده می‌شود و یک تیپ شخصیتی واحدی برای کسی که وابستگی به مواد پیدا می‌کند وجود ندارد، مثلاً عده‌ای خصوصیت شخصیتی ضداجتماعی دارند و عده‌ای شخصیت مرزی و یا ممکن است به علت شخصیت وابسته و یادوری‌گزين به وابستگی به مواد پناه ببرند. روش‌های مختلفی برای بررسی ویژگی‌های شخصیتی و اختلالات شخصیت در مجرمین به کار رفته است که متداول‌ترین آنها استفاده از آزمون آیزنگ براساس تئوری وی در زمینه ویژگی‌های شخصیتی مجرمین بوده است.

درباره‌ی وجود صفات شخصیتی به عنوان یک عامل مهم در سبب‌شناسی وابستگی به مواد و کاربرد نابجای مواد اتفاق نظر وجود دارد (رفیعیان، ۱۳۷۷). به‌همین دلیل بخش عظیمی از بررسی‌های انجام گرفته در زمینه‌ی وابستگی به مواد بر شخصیت افراد وابسته به مواد و مولفه‌های شخصیتی آنها تمرکز دارد. این تحقیقات از نظریه‌ها و

1- Costa & Widiger
3- Wiggins & Pincus

2- Trull

الگوهای مختلفی پیروی می‌کنند، مانند نظریه آیزنگ (براساس تحلیل عوامل) و استفاده از پرسشنامه شخصیتی وی (برای مثال رزنتال و همکاران، ۱۹۹۰؛ به نقل از جزایری و همکاران، ۱۳۸۲). از جمله الگوهای دیگر مدل پنج‌عاملی است که با کارهای افرادی مانند گلدبرگ (۱۹۹۰) و به ویژه مک کری و کاستا (۱۹۹۱) شناخته شده است. در حوزه شخصیت افراد وابسته به مواد چندین بررسی در خارج از ایران و براساس این الگو انجام شده است. از جمله مطالعه فیشر و الیاس (۱۹۹۸) که در آن عود را به عنوان برآیندی از عوامل شخصیتی مورد بررسی قرار داده‌اند و در پیگیری یکساله‌شان مشخص شده است که عودکنندگان، در پرسشنامه‌ی نئو در بعد روان‌رنجورخوئی (نوروتسیم) نمرات بالا و در بعد باوجدان بودن نمرات پائین نشان می‌دهند. بررسی دیگری که توسط مان^۱ و همکاران (۱۹۹۵) بر روی اشخاصی که سابقه سوء مصرف مواد داشتند به این نتیجه رسیدند که افراد وابسته به مواد در حوزه‌ی روان‌رنجورخویی (نوروتسیم) و برونگرایی نمرات بیشتر و در بعد دلیذیربودن (توافق) نمرات کمتری نسبت به گروه بهنجار بدست آوردند. در بررسی‌هایی که بر مبنای مدل سه‌عاملی شخصیت و با استفاده از پرسشنامه‌ی شخصیتی آیزنگ صورت گرفته است، نتایج بیانگر تفاوت معنی‌دار در بعد برونگرایی در بین دو گروه وابسته به مواد و بهنجار می‌باشد (روی و لامپارسکی، ۱۹۹۱؛ ادمن، ۱۹۹۳؛ کالایکای و آلتمن، ۱۹۸۵؛ به نقل از عامری، ۱۳۸۱).

بررسی‌های بسیاری اختلالات شخصیت را با پیدایش وابستگی به مواد در افراد ربط داده‌اند (از جمله ترابی، ۱۳۷۹؛ کاپلان و همکاران، ۱۳۸۳). تحقیقات انجام شده با آزمون‌های مختلف بر روی افراد وابسته به مواد یا مصرف‌کننده مواد نشان می‌دهد که افراد وابسته به مواد اغلب دارای خصوصیات و ویژگی‌هایی چون عدم احساس مسئولیت و احساس امنیت و بالاخره تمایل به خود محوری هستند و همچنین از اختلالات

1- Man

فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز

سال چهارم شماره ۱۵، پاییز ۱۳۸۸

شخصیتی به‌ویژه اختلال شخصیت ضداجتماعی رنج می‌برند (صالحی، ۱۳۸۱).

در کشور ما بررسی‌های اندکی در زمینه‌ی سبب‌شناسی وابستگی به مواد و داروها انجام شده است، از طرفی پدیده وابستگی به مواد ارتباط تنگاتنگی با موقعیت جغرافیایی، شرایط اقتصادی، پیشینه تاریخی و فرهنگ هر کشور و منطقه‌ای دارد. از این‌رو تکیه بر پژوهش‌های خارجی چندان مفید نخواهد بود (قریشی‌زاده و ترابی، ۱۳۸۱).

نتایج پژوهش بهرامی (۱۳۷۷) نشان داد که نمره مجرمین در ابعاد ترس‌های مرضی، اضطراب، شکایات جسمانی، روان‌پریشی، افسردگی، افکار پارانوییدی، پرخاشگری، حساسیت بین فردی، وسواس اجباری در بین زندانیان به طور معناداری بیشتر از افراد عادی است. در وجوه سه‌گانه افکار پارانوییدی، وسواس اجبار و حساسیت بین فردی شدت اختلال بیشتر از سایر وجوه دیده شد. شاهزاده فاضلی (۱۳۷۲) میزان افراد زندانی با اختلال شخصیت ضداجتماعی را در حدود ۵/۱۱ درصد گزارش کرد. این مقدار، پایین‌تر از آماری است که در بعضی از تحقیق‌های دیگر انجام شده است. در این پژوهش همچنین مشخص شد که بین اختلال شخصیت و میزان تحصیلات بطور کلی رابطه‌ای را نمی‌توان یافت. ولی این یافته نیز به وجود آمد که در افراد زندانی با تحصیلات عالی ۸۰٪ اختلال شخصیت وجود دارد نیز در این پژوهش مشخص شد که اکثر افراد وابسته به مواد دارای اختلال شخصیت بوده و نکته جالب در این زمینه این بود که اکثریت زندانیان وابسته به الکل دچار شخصیت هیستریونیک بودند.

در پژوهشی با عنوان رابطه بین اختلال شخصیت خود شیفته و اختلال شخصیت ضداجتماعی در سال ۲۰۰۲ توسط وارن^۱ و همکاران یافته‌ها وجود ارتباط قوی را بین اختلال شخصیت ضد اجتماعی و نیز اختلال شخصیت خود شیفته را با نوع جرم تایید کردند.

1- Waren

همچنین هودینگ و کوت (۱۹۹۰) میزان شیوع اختلالات روانی عمده بین زندانیان کانادا را بررسی کردند. در این بررسی از مصاحبه بالینی تشخیصی DSM-III استفاده کردند و در واقع میزان شیوع اختلالات روانی عمده بین زندانیان را ۱/۲ تا ۱۴/۸ درصد برآورده کردند. همچنین آنها دریافتند که میزان شیوع اختلال شخصیت ضداجتماعی ۶۷٪ برای اختلال وابسته به الکل و همچنین ۴۹٪ برای اختلال وابسته به مواد بود. تپلین (۱۹۹۴) با تایید یافته‌های هودینگ و کوت میزان اختلالات شخصیت ضد اجتماعی، وابسته به الکل و وابسته به مواد را به ترتیب ۳۹٪، ۵۱٪ و ۳۲٪ گزارش داد.

کوید (به نقل از آندری و اسکودل^۱، ۱۹۹۸) در یک بررسی به این نتیجه رسید که بین اختلالات شخصیت و رفتارهای جنایی رابطه وجود دارد. لازم به ذکر است که این یافته بیشتر معرف وجود اختلال شخصیت مرزی در مجرمین است به نوعی که در حدود ۶۹٪ از این نمونه مورد بررسی دچار اختلال شخصیت مرزی بودند، همچنین اختلال شخصیت ضداجتماعی ۵۵٪، اختلال شخصیت خودشیفته ۴۸٪ و اختلال شخصیت پارانویید ۴۷٪ گزارش شده است.

همین طور میشل استون (به نقل از آندری و اسکودل، ۱۹۹۸) میزان اختلال شخصیت خودشیفته و ضداجتماعی را در قاتلین بالا ارزیابی می کند.

کارلوس^۲ و همکاران (۲۰۰۰) طی یک بررسی به قصد پیش‌بینی جنایتکاری بر اساس متغیرهای پیش بین اختلالات شخصیت و وابستگی به مواد نشان دادند اشخاصی که در طول زندگی، وابستگی به مواد افیونی داشتند بیشتر با جرم رابطه داشتند. همچنین گزارش‌های آنها نشان داد که وابستگی به الکل و مواد ممکن است رابطه بین اختلالات روانی و جرم را تسهیل کند.

در مطالعه‌ای که سایگاردسون و گادجانسون در سال ۱۹۹۵ (به نقل از عامری،

1- Andrey & Skodol

2- Carlos

- ▶ فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز
 - ▶ سال چهارم شماره ۱۵، پاییز ۱۳۸۸
-

(۱۳۸۱) با استفاده از پرسشنامه شخصیتی آیزنک، مقیاس جامعه‌پذیری، پرسشنامه خودفریبی و پرسشنامه دیگرفریبی انجام دادند، نمرات آزمودنی‌های وابسته به مواد بر روی مقیاس‌های جامعه‌پذیری، خودفریبی و دیگر فریبی نسبت به زندانیان دیگر پایین‌تر بود. اما بر روی مقیاس شخصیتی آیزنک در زمینه‌های روان‌پریشی و روان‌رنجورخویی نمرات گروه وابسته به مواد بالاتر بود. در کل وابستگی درونی با علائم اختلال شخصیت رابطه داشت در حالی که بین مطلوبیت اجتماعی و وابستگی به مواد همبستگی منفی وجود داشت.

در تحقیقی که توسط تی‌هونن و همکاران (۱۹۹۷) صورت گرفت، نتایج تحقیق نشان داد که خطر رفتارهای جنایی در بین آزمودنی‌های دارای اختلال‌های سایکوتیک در صورت کنترل وضعیت اقتصادی، اجتماعی کودک‌کی بالا می‌باشد. خطر انجام رفتارهای خشن به شکل خاصی با روان‌پریشی‌های ناشی از الکل و اسکیزوفرنیا همراه با مصرف مواد مرتبط است.

فلذا پژوهش‌های مختلفی ویژگی‌های شخصیتی را در افراد وابسته به مواد و نیز مجرمین در مناطق و کشورهای مختلف مورد بررسی قرار داده‌اند. به نظر می‌رسد افراد وابسته به مواد که اقدام به جرم می‌کنند، دارای ویژگی‌های شخصیتی خاصی باشند که آنها را از سایر مجرمین و نیز افراد وابسته به مواد که مرتکب جرم نمی‌شوند، جدا می‌نماید. هدف این تحقیق دستیابی به ویژگی‌های شخصیتی خاص وابسته‌های مجرم و جداسازی آنها از سایر گروه‌های وابسته به مواد و بهنجار می‌باشد. به عبارت دیگر این پژوهش بر آن است تا تفاوت‌های شخصیتی را در بین زندانیان وابسته به مواد، زندانیان غیروابسته به مواد و نیز آزمودنی‌های بهنجار مورد مقایسه قرار دهد.

روش

طرح پژوهش حاضر با توجه به ماهیت موضوع و اهداف مورد نظر، از نوع تحقیقات توصیفی - مقایسه‌ای است. در مطالعات توصیفی برخلاف مطالعاتی که هدفشان کشف

رابطه علی و معلولی است هدف، توصیف مدون و منظم موقعیتی ویژه به صورت واقعی و عینی، یعنی آنچه که هست، می‌باشد در مطالعات مقایسه‌ای علاوه بر تجزیه و تحلیل توصیفی، اطلاعات جمع‌آوری شده با یکدیگر مقایسه می‌شوند (دلاور، ۱۳۷۷).

جامعه و نمونه‌ی آماری

جامعه‌ی آماری این پژوهش را کلیه‌ی زندانیان مرد زندان مرکزی تبریز و نیز آزمودنی‌های بهنجار تشکیل می‌دهند. نمونه‌ی این تحقیق شامل سه گروه آزمودنی‌های زندانی وابسته به مواد، آزمودنی‌های زندانی غیروابسته به مواد و آزمودنی‌های بهنجار می‌باشد. آزمودنی‌های هر گروه ۵۰ نفر می‌باشند. سعی گردیده است که اعضای این سه گروه از نظر ویژگی‌های جمعیت‌شناختی سن، تحصیلات، محل سکونت، سطح اجتماعی، اقتصادی و وضعیت تأهل شبیه هم باشند. تعداد نمونه با توجه به تحقیقات پیشین از جمله (ایرانی، ۱۳۸۳؛ جزایری، ۱۳۸۲؛ اسمعیلی، ۱۳۸۴) ۱۵۰ نفر (۵۰ نفر در هر گروه) تعیین شد. شیوه‌ی نمونه‌گیری در این پژوهش در گروه مجرمین روش تصادفی است که از میان زندانیان شهر تبریز صورت گرفت.

ابزار اندازه‌گیری

ابزار جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز را پرسشنامه شخصیتی میلون دو (MCMI-II) تشکیل می‌دهد. پرسشنامه میلون، توسط تئودر میلون در سال ۱۹۸۱ تهیه شد و فرم تجدیدنظر شده آن در سال ۱۹۸۷ منتشر شد. این پرسشنامه براساس نظریه زیستی - روانی، اجتماعی میلون ساخته شده است. میلون دو شامل ۲۲ مقیاس است. این مقیاس‌ها در سه گروه مقیاس‌های شخصیتی، الگوی بیمارگون شخصیت، نشانگان بالینی دسته‌بندی شده است. میلون دو شامل ۱۷۵ جمله‌ی کوتاه خود توصیفی با پاسخ‌های "بلی" و "خیر" می‌باشد (میلون، ۱۹۸۲ به نقل از خواجه موگهی، ۱۳۷۳). در این پژوهش مقیاس‌های شخصیتی مورد استفاده واقع شده است.

- ▶ فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز
- ▶ سال چهارم شماره ۱۵، پاییز ۱۳۸۸

میلون همسانی درونی ماده‌های مقیاس‌ها را با استفاده از فرمول کودر ریچاردسون ۲۰ بر مبنای ۸۲۵ نفر از جمعیت عادی محاسبه نموده است. متوسط ضریب کودر ریچاردسون در تمام مقیاس‌های پرسشنامه ۰/۹۰ یا در دامنه‌ای از ۰/۸۱ تا ۰/۹۰ بدست آمد. در ایران محاسبه ضرایب پایانی آزمون از طریق همسانی درونی داده‌ها انجام گرفته که میانه ضریب کودر - ریچاردسون تمام مقیاس‌ها ۰/۸۵ و میانگین ۰/۸۴ بدست آمده است. (همان منبع). روش دیگر بدست آوردن ضریب پایایی از طریق بازآزمایی بوده که میانگین مقیاس‌ها ۰/۸۶ بدست آمده است. همچنین کارایی تشخیص خطوط برش مقیاس‌ها از ملاک‌های DSM-III-R محاسبه گردید و میانگین مقیاس‌های شخصیتی برای حساسیت آزمون ۰/۵۴، ویژگی ۰/۹۵، توان پیش‌بینی مثبت ۰/۶۳ و توان حساسیت آزمون ۰/۶۲، ویژگی آزمون ۰/۹۵، توان پیش‌بینی مثبت ۰/۷۵، توان پیش‌بینی منفی ۰/۹۰ و توان تشخیص کلی ۰/۸۸ بدست آمده است (عبدالهادی، ۱۳۸۲).

روش تحلیل داده‌ها

با توجه به سطوح مختلف متغیرها از روش تحلیل چندمتغیره (MANOVA) استفاده شد. یکی از موارد استفاده این تحلیل مقایسه ویژگی‌ها است. از طریق این تحلیل می‌توان الگوی تفاوت بین گروه‌ها را در مجموعه‌ای از اندازه‌گیری‌ها بررسی کرد. در مقایسه ویژگی‌ها موقعیت هر متغیر در رابطه با متغیرهای دیگر معنی پیدا می‌کند. هر یک از متغیرها به طور جداگانه ممکن است تفاوت بین گروه‌ها را نشان بدهد، در حالی که ترکیب مناسبی از آنها ممکن است این تفاوت را نشان ندهد. پیدا کردن این ترکیب متناسب یک تحلیل واریانس چندمتغیری است. همچنین در این تحقیق برای آماده کردن داده‌ها جهت آزمون آماری از محاسبات توصیفی نیز استفاده شد.

یافته‌ها

نتایج توصیفی و استنباطی حاصل از پژوهش در جداول زیر ارائه شده است. در جدول شماره ۱ داده‌های توصیفی از قبیل میانگین و انحراف استاندارد داده‌های سه گروه نمونه مورد بررسی ارائه شده است.

جدول شماره (۱) داده‌های توصیفی مربوط به اختلالات شخصیتی در افراد زندانی وابسته، غیروابسته و بهنجار

عامل	گروه	میانگین	انحراف معیار	عامل	گروه	میانگین	انحراف معیار
اسکیزوپید	زندانی وابسته به مواد	۶۶/۶۶	۷/۸۰	ضد	زندانی وابسته به مواد	۹۴/۵۲	۱۴/۰۴
	زندانی غیروابسته به مواد	۵۷/۴۰	۱۰/۴۷	اجتماعی	زندانی غیروابسته به مواد	۹۵/۶۹	۱۴/۸۹
	بهنجار	۵۵	۱۴/۷۴	بهنجار	بهنجار	۶۷/۹۴	۱۸/۲۴
	زندانی وابسته به مواد	۷۹/۶۶	۱۵/۰۵	زندانی وابسته به مواد	زندانی وابسته به مواد	۸۹/۳۳	۱۴/۳۸
اجتنابی	زندانی غیروابسته به مواد	۷۵/۵۵	۱۷/۱۶	آزارگری	زندانی غیروابسته به مواد	۹۲	۱۳/۳۷
	بهنجار	۶۷	۲۷/۱۹	بهنجار	بهنجار	۷۵/۷۴	۱۹/۶۱
	زندانی وابسته به مواد	۷۸/۵۸	۹/۹۵	زندانی وابسته به مواد	زندانی وابسته به مواد	۷۵/۴۱	۱۷/۵۷
وابسته	زندانی غیروابسته به مواد	۷۸/۵۹	۱۲/۷۳	اجباری	زندانی غیروابسته به مواد	۸۱/۳۸	۱۵/۶۸
	بهنجار	۶۶/۰۲	۲۲/۴۷	بهنجار	بهنجار	۷۵/۰۴	۱۴/۶۴
	زندانی وابسته به مواد	۷۱/۲۱	۹/۵۳	زندانی وابسته به مواد	زندانی وابسته به مواد	۸۶/۶۰	۱۵/۲۴
نمایشی	زندانی غیروابسته به مواد	۸۰/۵۱	۱۳/۰۸	پرخاشگر-منفعل	زندانی غیروابسته به مواد	۸۵/۳۶	۱۷/۶۲
	بهنجار	۶۷/۳۲	۱۷/۷۲	بهنجار	بهنجار	۶۸/۸۴	۲۲/۱۰

- فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز
 سال چهارم شماره ۱۵، پاییز ۱۳۸۸

ادامه‌ی جدول (۱)

۱۰/۲۵	۷۶/۷۸	زندانی وابسته به مواد	خود	۱۲/۶۷	۸۹/۲۳	زندانی وابسته به مواد	خود
۱۳/۹۱	۸۱/۰۴	زندانی غیروابسته به مواد	آزارگری	۱۷/۸۲	۹۲/۹۵	زندانی غیروابسته به مواد	شیفته
۱۶/۹۴	۷۰/۲۰	بهنجار		۲۳/۱۲	۷۲/۹۰	بهنجار	

جدول شماره ۲ نتایج حاصل از آزمون لامبدای ویلکز را برای مقیاس‌های شخصیتی میلیون نشان می‌دهد. F به دست آمده بیانگر تفاوت معنی‌دار سه گروه می‌باشد.

جدول شماره‌ی (۲) مقدار آزمون لامبدای ویلکز در تحلیل واریانس چندمتغیره

آزمون	مقدار آماره آزمون	F	درجه‌آزادی اثر مورد بررسی	درجه آزادی خطا	سطح معنی‌داری
لامبدای ویلکز	۱۲۹۷	۱۱	۲۰	۲۷۶	۱۰۰۰

نتایج حاصل از تحلیل واریانس در جدول شماره ۳ ارائه شده است. چنانکه مشاهده می‌گردد میزان F در میان تمام متغیرها (اسکیزوئید، اجتنابی، وابسته، نمایشی، خود شیفته، ضداجتماعی، آزارگری، پرخاشگر - منفعل، خودآزارگری) به غیر از متغیر اجباری معنی‌دار می‌باشد.

جدول شماره (۳) نتایج تحلیل واریانس برای مقیاس‌های شخصیتی مجرمین و گروه بهنجار

منبع	مقیاس	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی-داری
گروه	اسکیزوئید	۳۸۳۶/۷۰۳	۲	۱۹۱۸/۳۵۲	۱۴/۸۶	۰/۰۰۰
	اجتنابی	۵۶۴۰/۴۱۶۱	۲	۲۰۸۰/۷۸۲	۴/۹۵	۰/۰۰۸
	وابسته	۸۳۰۰/۵۲۶۶	۲	۲۶۳۳/۴۱۵	۱۰/۳۲	۰/۰۰۰
	نمایشی	۹۲۱۰/۴۵۳۸	۲	۲۲۶۹/۴۶۰	۱۱/۷۹	۰/۰۰۰
	خود شیفته	۳۹۸۰/۱۱۳۳۹	۲	۵۶۶۹/۶۹۹	۱۶/۸۳	۰/۰۰۰
	ضداجتماعی	۷۳۹۰/۲۴۶۲۲	۲	۱۲۳۱۱/۳۷۰	۴۹/۱۲	۰/۰۰۰
	آزارگری	۴۰۰۰/۷۵۷۸	۲	۳۷۸۹/۰۲۰	۱۴/۷۴	۰/۰۰۰
	اجباری	۴۵۴۰/۱۲۵۵	۲	۶۲۷/۷۲۷	۲/۴۴	۰/۰۹۰
	پرخاشگر - منفعل	۹۷۵۰/۹۸۵۳	۲	۴۹۲۶/۹۸۸	۱۴/۳۵	۰/۰۰۰
	خودآزارگری	۲۹۵۸/۳۹۴	۲	۱۴۷۹/۱۹۷	۷/۵۹	۰/۰۰۱
خطا	اسکیزوئید	۱۸۹۶۷/۱۷۰	۱۴۷	۱۲۹/۰۲		
	اجتنابی	۶۱۷۱۴/۲۷۶	۱۴۷	۴۱۹/۸۲		
	وابسته	۳۷۴۹۳/۱۷۰	۱۴۷	۲۵۵/۰۵		
	نمایشی	۲۸۲۹۳/۷۵	۱۴۷	۱۹۲/۴۷		
	خود شیفته	۴۹۴۹۳/۲۹	۱۴۷	۳۳۶/۶۹		
	ضد اجتماعی	۳۶۸۴۱/۹۳	۱۴۷	۲۵۰/۶۲		
	آزارگری	۳۷۷۶۶/۹۵	۱۴۷	۲۵۶/۹۱		
	اجباری	۳۷۷۶۱/۹۰	۱۴۷	۲۵۶/۸۸		
	پرخاشگر - منفعل	۵۰۴۶۲/۲۶	۱۴۷	۳۴۳/۲۸		
	خودآزارگری	۲۸۶۲۸/۵۴	۱۴۷	۱۹۴/۷۵		
کل	اسکیزوئید	۵۵۸۳۷۳	۱۵۰			
	اجتنابی	۸۸۹۹۴۲	۱۵۰			
	وابسته	۸۷۳۰۶۴	۱۵۰			
	نمایشی	۸۳۱۱۶۱	۱۵۰			
	خود شیفته	۱۱۴۴۷۵۳	۱۵۰			
	ضد اجتماعی	۱۱۷۲۰۶۹	۱۵۰			
	آزارگری	۱۱۴۶۳۳۳	۱۵۰			
	اجباری	۹۳۳۹۲۰	۱۵۰			
	پرخاشگر - منفعل	۱۰۲۷۰۴۸	۱۵۰			
	خودآزارگری	۸۹۷۵۳۱	۱۵۰			

فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز

سال چهارم شماره ۱۵، پاییز ۱۳۸۸

با توجه به معنی‌داری تفاوت‌ها در اغلب مقیاس‌ها برای مشخص کردن دقیق تفاوت‌ها در بین سه گروه آزمون تعقیبی توکی محاسبه شد. نتایج حاصل در جدول ۴ نمایش داده شده است.

جدول شماره ۴) نتایج آزمون تعقیبی توکی برای سه گروه

متغیر وابسته	گروه‌ها	تفاوت میانگین‌ها	خطای انحراف معیار	سطح معنی‌داری
اسکیزوئید	زندانی غیروابسته به مواد	-۹/۲۵	۲/۲۷	۰/۰۰۰
	زندانی وابسته به مواد	۲/۴۰	۲/۲۸	۰/۵۴
اجتنابی	زندانی غیروابسته به مواد	۱۱/۶۶	۲/۲۶	۰/۰۰۰
	زندانی وابسته به مواد	-۴/۱۱	۴/۰۹	۰/۵۷
وابسته	زندانی غیروابسته به مواد	۱۲/۶۰	۴/۰۷	۰/۰۰۷
	زندانی وابسته به مواد	۰/۰۰۳	۳/۱۹	۱/۰۰
نمایشی	زندانی غیروابسته به مواد	۱۲/۵۷	۳/۲۱	۰/۰۰
	زندانی وابسته به مواد	۱۲/۵۶	۳/۱۷	۰/۰۰
خودشیفته	زندانی غیروابسته به مواد	۹/۲۹	۲/۷۷	۰/۰۰۳
	زندانی وابسته به مواد	۱۳/۱۹	۲/۷۸	۰/۰۰
ضداجتماعی	زندانی غیروابسته به مواد	۳/۸۹	۲/۷۶	۰/۳۳
	زندانی وابسته به مواد	۳/۷۲	۳/۶۷	۰/۵۶
آزارگری	زندانی غیروابسته به مواد	۲۰/۰۵	۳/۶۸	۰/۰۰
	زندانی وابسته به مواد	۱۶/۳۳	۳/۶۵	۰/۰۰
منفعل	زندانی غیروابسته به مواد	۱/۱۶	۳/۱۶	۰/۹۲
	زندانی وابسته به مواد	۲۷/۷۵	۳/۱۸	۰/۰۰
خودآزارگر	زندانی غیروابسته به مواد	۲۶/۵۸	۳/۱۵	۰/۰۰
	زندانی وابسته به مواد	۲/۶۶	۳/۲۰	۰/۶۸
	زندانی غیروابسته به مواد	۱۶/۲۶	۳/۲۲	۰/۰۰
	زندانی وابسته به مواد	۱۳/۵۹	۳/۱۸	۰/۰۰
	زندانی غیروابسته به مواد	-۱/۲۴	۳/۷۰	۰/۹۴
	زندانی وابسته به مواد	۱۶/۵۲	۳/۷۲	۰/۰۰
	زندانی غیروابسته به مواد	۱۷/۷۶	۳/۶۸	۰/۰۰
	زندانی وابسته به مواد	۴/۲۵	۲/۷۹	۰/۲۸
	زندانی غیروابسته به مواد	۱۰/۸۴	۲/۸۰	۰/۰۰
	زندانی وابسته به مواد	۶/۵۸	۲/۷۷	۰/۰۵

نتایج آزمون تعقیبی نشان می‌دهد که در مقیاس اسکیزوئید تفاوت بین گروه زندانی وابسته به مواد و بهنجار و همچنین با زندانی غیروابسته به مواد معنی‌دار می‌باشد. این تفاوت در بین زندانیان غیروابسته به مواد و آزمودنی‌های بهنجار معنی‌دار نمی‌باشد.

در مقیاس اجتنابی تفاوت بین گروه زندانی وابسته به مواد و بهنجار معنی‌دار می‌باشد. این تفاوت در دو مورد معنی‌دار نمی‌باشد.

در مقیاس نمایشی تفاوت بین گروه زندانی غیروابسته به مواد با آزمودنی‌های بهنجار و همچنین با زندانی وابسته به مواد معنی‌دار می‌باشد. این تفاوت در بین زندانیان وابسته به مواد و آزمودنی‌های بهنجار معنی‌دار نمی‌باشد.

در مقیاس‌های خودشیفته، ضداجتماعی، آزارگری، وابسته، منفعل و خودآزارگر تفاوت بین دوگروه زندانی وابسته به مواد و غیروابسته به مواد با گروه بهنجار معنی‌دار می‌باشد. اما تفاوت بین دوگروه زندانی معنی‌دار نیست.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از پژوهش وجود تفاوت بین زندانیان وابسته به مواد با سایر گروه‌های مورد مطالعه در مقیاس اسکیزوئید نشان می‌دهد. به نظر می‌رسد این مقیاس خط ممیز بین زندانیان وابسته به مواد و غیروابسته به مواد، همچنین در قیاس با اشخاص بهنجار باشد. این یافته با یافته‌های ایرانی، (۱۳۸۳)، کارلوس (۲۰۰۰) همسو می‌باشد.

شخصیت اسکیزوئید با کناره‌گیری، عدم دخالت در امور روزمره و اهمیت ندادن به دیگران مشخص است. چنین کسی ممکن است آرام، مردم‌گریز، درونگرا و غیراجتماعی باشد. (کاپلان و سادوک، ۱۹۹۵)

همچنین نتایج تحقیق تفاوت بین زندانیان وابسته به مواد و اشخاص بهنجار در مقیاس اجتناب را نشان می‌دهد. که با یافته‌های ایرانی (۱۳۸۳) همسو می‌باشد.

فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز

سال چهارم شماره ۱۵، پاییز ۱۳۸۸

افراد مبتلا به اختلال شخصیت اجتنابی نسبت به ترک شدن بی‌نهایت حساس هستند و به همین دلیل ممکن است به زندگی بدون روابط روی آورند. با وجود این چنین افرادی نه خجالتی هستند و نه غیراجتماعی و علاقه شدید برای داشتن همنشین نشان می‌دهند اما به تضمین قوی برای پذیرفته شدن بدون انتقاد نیازمندند. رد هرگونه درخواست از جانب دیگران سبب رنجش بیمار شده و او را به انزوا سوق می‌دهد. (کاپلان و سادوک، ۱۹۹۵)

آنچه از توضیحات بالا برمی‌آید این است که شخصیت‌های اسکیزوئید و اجتنابی بیشتر به شکل درونگرایانه تا برونگرایانه رفتار می‌کنند. آیزنک معتقد است افراد مجرم و ضداجتماع باید در مقیاس برونگرایی نمره بالاتری بیاورند (آیزنک، ۱۳۷۵). چنین به نظر می‌آید که الگوی شخصیتی افراد وابسته به مواد زندانی با سایر زندانیان متفاوت باشد. چرا که برونگرایی یک عامل شخصیتی دخیل در جرم محسوب می‌شود.

نتایج نشان می‌دهد که زندانیان غیروابسته به مواد بیشتر از دو گروه دیگر به اختلال شخصیت نمایشی گرفتار بوده و این تفاوت معنی‌دار می‌باشد.

اختلال شخصیت نمایشی با رفتار پر زرق و برق و نمایشی و برونگرا در اشخاص هیجانی و تحریک‌پذیر مشخص است. در کنار ظاهر پر زرق و برق این افراد غالباً ناتوانی برای برقراری وابستگی‌های عمیق و دیرپا وجود دارد. این بیماران طالب هیجان هستند و ممکن است خود را با مسائل قانونی درگیر ساخته، به سوء مصرف داروها دست بزنند، یا بی‌مبالاتی جنسی نشان دهند. (کاپلان و سادوک، ۱۹۹۵) با این تفاسیر بالا بودن مقیاس شخصیتی نمایشی در زندانیان منطقی به نظر می‌رسد.

همچنین نتایج وجود تفاوت بین زندانیان وابسته به مواد و غیروابسته به مواد را با اشخاص سالم در مقیاس‌های خودشیفته (همسو با یافته‌های وارن و همکاران، ۲۰۰۲؛ کوید به نقل از آندری و اسکودل، ۱۹۹۸ و اسمعلی، ۱۳۸۴)، ضداجتماعی (همسو با یافته‌های هودینگ و کوت، ۱۹۹۳؛ وارن و همکاران، ۲۰۰۲؛ کوید به نقل از آندری و

اسکودل، ۱۹۹۸؛ اسمعلی، ۱۳۸۴)، وابسته (همسو با یافته‌های هودینگ و کوت، ۱۹۹۳؛ و اسمعلی، ۱۳۸۴)، آزارگری (همسو با یافته‌های عبدالهادی، ۱۳۸۲ و اسمعلی، ۱۳۸۴)، منفعل (همسو با یافته‌های وارن و همکاران، ۲۰۰۲؛ کوید به نقل از آندری و اسکودل، ۱۹۹۸ و اسمعلی، ۱۳۸۴) و خودآزارگری (همسو با یافته‌های عبدالهادی، و اسمعلی، ۱۳۸۴) رامورد تایید قرار داد.

با توجه به ویژگی‌های اختلالات شخصیت گروه «ب» که مشتمل بر اختلال شخصیت نمایشی، خودشیفته، ضداجتماعی و مرزی است، افراد مبتلا به این اختلالات غالباً هیجانی، بازیگر و بی‌ثبات به نظر می‌رسند.

افراد دارای اختلال شخصیت خودشیفته احساس بیگانه‌وار نسبت به اهمیت خویشتن، خودبزرگ‌بینی، فقدان همدردی و همدلی، تحریک‌پذیری و بی‌پروایی را دارند (کاپلان و سادوک، ۱۹۹۵). ویژگی افراد دارای این الگو یک نگرش درنده‌خویی نسبت به دیگران، بی‌احساسی مزمن و بی‌تفاوتی نسبت به حقوق دیگران است (ستوده و همکاران، ۱۳۸۱) در واقع این خصوصیات، این افراد را مستعد انجام دادن رفتارهای تهاجمی و جنایی می‌کند و در اکثر تحقیقات مشخص شده که خودشیفتگی بهترین پیش‌بینی‌کننده جرم است (وارن و همکاران، ۲۰۰۲).

افراد دارای اختلال شخصیت ضداجتماعی دارای ویژگی‌هایی مانند دروغ‌گویی، فرار از مدرسه و منزل، دزدی، نزاع و استفاده از سوء مصرف مواد و رفتارهای غیرقانونی هستند (کاپلان و سادوک، ۱۹۹۵). یکی از خصوصیات اصلی این افراد فقدان پشیمانی برای اعمالی است که انجام می‌دهند، یعنی به نظر می‌رسد که این افراد فاقد وجدان باشند. این ویژگی‌ها (بی‌پروایی، عدم وجدان و نیز تحریک‌پذیری) احتمال رفتار جنایی را افزایش می‌دهد (وارن و همکاران، ۲۰۰۲).

- ▶ فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز
 - ▶ سال چهارم شماره ۱۵، پاییز ۱۳۸۸
-

افراد وابسته به طور مشخص برای احتیاجات خود به دیگران متکی هستند، فاقد اعتماد به نفس هستند و در تنهایی اگر از زمانی کوتاه تجاوز کند احساس ناراحتی شدید می‌کنند (کاپلان و سادوک، ۱۳۷۸).

شخصیت‌های وابسته از قبول مسوولیت خودداری کرده و در صورت ناگزیر شدن برای آن دچار اضطراب می‌شوند (کاپلان و سادوک، ۱۳۷۸).

افراد دارای الگوی آزارگری سعی می‌کنند دیگران را از نظر روانی آزار داده یا تحقیر نمایند و در واقع یک رفتار انحرافی است که فرد با آزار و شکنجه دادن طرف خود، به کسب لذت نایل می‌شود (ستوده و همکاران، ۱۳۸۱). این اختلال دارای این الگو با اشکال تراشی، مسامحه، کله‌شقی و عدم کارآیی پنهانی تظاهر می‌کند (کاپلان و سادوک، ۱۳۷۹). افراد آزارطلب یا خودآزارگر با چاپلوسی و از خودگذشتگی با دیگران ارتباط برقرار می‌کنند (ایرانی، ۱۳۸۳).

با توجه به این که بیشتر به صورت ذکر شهود و پیشینه به بحث پرداخته شد، تبیین‌های نظری نیز مفید خواهد بود. نظریه‌های روانکاوی فرض می‌کنند که الگوهای مادام‌العمری از رفتار از ابتدای تولد رشد می‌کنند و پنج سال اول زندگی نقش مهمی در آن دارد. در این سال‌ها، امکان وقوع شکست‌های بسیار در رشد گرایز وجود دارد (دئیر، ۱۹۸۵). به این ترتیب، محتمل این است که در درجه اول اختلالات شخصیتی زندانیان وابسته و در درجه دوم زندانیان غیروابسته حاکی از وقفه‌ای در رشد آنان باشد که با تعارض بین ترس‌ها و امیال آنان در خردسالی ارتباط دارد. فلذا، بخش‌های کودکانه در آن‌ها باقی می‌ماند و تحت فشار یا سایر شرایط، فعال‌تر شده و در زندانیان وابسته منجر به انجام جرم به همراه مصرف مواد شده و در زندانیان غیروابسته فقط منجر به انجام جرم می‌گردد. براساس دیدگاه تحلیل عاملی، به وجود آمدن نشانه‌های روان‌آزردگی در یک فرد، هم به دلیل نظام زیستی وی و هم به علت تجربیاتی است که موجب می‌شود یادگیری واکنش‌های هیجانی قوی به محرک‌های ترس‌آور تبدیل شود.

بنابر این اکثریت عمده بیماران روان آزرده نمرات بالایی در روان آزرده خوبی و نمرات پایینی در برونگرایی کسب می‌کنند (۱۹۹۱). متقابلاً، مجرمین و اشخاص ضداجتماعی، نمرات بالایی در روان آزرده خوبی و روان پریشی خوبی به دست می‌آورند. این افراد در یادگیری هنجارهای اجتماعی نیز استعداد چندانی از خود نشان نمی‌دهند (منبع قبلی) طبیعی است که این استدلال نتایج حاصل از همه یافته‌های این پژوهش را تبیین می‌نماید. به عبارتی، تفاوت اختلالات شخصیتی زندانیان وابسته به مواد با غیروابسته به مواد و تفاوت هردو گروه را با آزمودنی‌های بهنجار می‌توان در ساختار زیستی و تجارب آنها جستجو کرد. دیدگاه‌های پدیدارشناختی همسانی رفتاری را به چگونگی نقطه نظرات افراد در مورد خودشان، افراد دیگر، و وقایع زندگی‌شان نسبت می‌دهند. فردی که از لحاظ روان‌شناختی ناسازگار است، مانع ورود بعضی از تجربه‌های حسی و هیجانی خود به آگاهی می‌شود. تجربه‌های ناهمسان با ساختار خویش، تهدیدکننده به حساب می‌آیند و انکار یا تحریف می‌شوند. نتیجه این وضع حفظ و نگهداری دفاعی و غیرقابل انعطاف خویشتن در مقابل تجربه‌هایی است که تمامیت خویشتن را به خطر انداخته است و نیاز به توجه مثبت را با ناکامی روبرو می‌سازد (گلدبرگ، ۱۹۹۵). بر این اساس، تجربه‌های ناهمسان با ساختار خویش و تهدیدکننده در زندانیان وابسته به مواد بیشتر از دو گروه مورد مطالعه، و در زندانیان غیروابسته بیشتر از آزمودنی‌های بهنجار است که نیاز به توجه مثبت در آنان را با ناکامی روبرو می‌سازد و بستر را برای ابتلاپذیری به اختلالات متعدد شخصیتی هموار می‌سازد.

یافته‌های پژوهش از دیدگاه رفتاری نیز قابل تبیین می‌باشند. بر این اساس افراد در موقعیت ویژه‌ای که خودشان را در آن می‌یابند در پاسخ به نشانه‌ها رفتار می‌کنند. نشانه‌ها رفتار قابل انتظار را مشخص می‌کنند و نشان می‌دهند که احتمالاً این رفتارها تایید را به همراه داشته و یا در یک موقعیت ویژه سازگار هستند (اسکینر، ۱۹۸۶). به این ترتیب اختلالات شخصیتی بر طبق اصول شناخته شده یادگیری به وجود می‌آیند، دوام پیدا می‌کنند و تغییر می‌یابند (منبع قبلی). بر این اساس، زندانیان وابسته به مواد

- فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز ▶
سال چهارم شماره ۱۵، پاییز ۱۳۸۸ ▶
-

اغلب در موقعیتی قرار گرفته‌اند که اختلالات شخصیتی هدف را بیشتر از دو گروه دیگر فراخوانی کرده است؛ به عنوان مثال در این گروه نسبت به دو گروه دیگر، اختلالات شخصیت اسکیزوئیدی، اجتنابی، نمایشی، خودشیفته، ضداجتماعی، وابسته، آزارگری، منفعل و خود آزارگری بیشتر ایجاد، تقویت و دوام پیدا کرده است. به عبارتی، پیشامدها و پیامدهای اختلالات شخصیتی در شکل‌گیری و دوام آن‌ها نقش کلیدی دارند. در یک جمع‌بندی کلی می‌توان نتیجه گرفت که مجرمین و افراد وابسته به مواد از میزان کمتری از ابعاد شخصیتی مثبت و بهنجار برخوردار بوده، الگوهای نابهنجار و نشانگان بالینی شدیدتری از اختلالات شخصیت را نشان می‌دهند. تحقیقات بسیار معدودی وجود دارند که به بررسی تفاوت‌های زندانیان وابسته به مواد با سایر گروه‌ها پرداخته باشند. پیشنهاد می‌شود بررسی‌های دیگری در نمونه‌های دیگر و استفاده از گروه نمونه زنان مجرم انجام شود. در این تحقیق به دلیل محدودیت افراد جامعه امکان جداسازی گروه‌های مختلف جرم میسر نگردید. توصیه می‌شود در تحقیقات دیگر این مساله مورد توجه قرار گیرد.

تاریخ دریافت نسخه‌ی اولیه مقاله : ۸۷/۱۲/۱۱
تاریخ دریافت نسخه‌ی نهایی مقاله: ۸۸/۴/۶
تاریخ پذیرش مقاله: ۸۸/۵/۲۲

References

منابع

- آزاد، حسین؛ کردمیرزا، عزت‌الله (۱۳۸۲). هنجاریابی آمادگی وابستگی به مواد به منظور شناسایی افراد مستعد سوءمصرف مواد در بین دانشجویان دانشگاه‌های تهران، فصلنامه وابستگی به مواد پژوهی، سال ۱۳۸۲، ۴۷ تا ۸۲.
- آیزنک، هانس. یورگن (۱۳۷۵). جرم و شخصیت، ترجمه حسن‌پاشا شریفی و جعفر نجفی‌زند، چاپ اول، تهران: انتشارات سخن.
- اسمعیلی، احمد (۱۳۸۴). مقایسه ویژگی‌های شخصیتی و سبک‌های مقابله‌ای مجرمین و افراد بهنجار، پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته روانشناسی، دانشگاه تبریز.
- ایرانی، سیدسجاد. (۱۳۸۳). مقایسه صفات شخصیتی، اختلالات شخصیت و راهبردهای مقابله‌ای بیماران با اختلال وابستگی به مواد و گروه بهنجار، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه تبریز.
- بهرامی، هادی (۱۳۷۷). بررسی میزان شیوع اختلالات روانی بین زندانیان و مقایسه آن با افراد عادی، طرح پژوهشی دانشگاه علامه طباطبایی.
- ترابی، کتایون (۱۳۷۹). بررسی بیماری‌های روانی توام با وابستگی به مواد در دویت مورد از مراجعه‌کنندگان به مرکز وابسته به موادین خود معرف تبریز، رساله دکترای تخصصی روانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز.
- جزایری، علیرضا؛ جعفری‌زاده؛ ذبیح‌الله؛ پورشهباز، عباس (۱۳۸۲). بررسی و مقایسه ارتباط بین مولفه‌های شخصیتی و راهبردهای مقابله‌ای در وابسته به موادین به تریاک ۳۶-۳۰ ساله، فصلنامه وابستگی به مواد پژوهی، سال ۱۳۸۲، ص ۳ تا ۱۷.
- خواجه‌موگهی، ناهید (۱۳۷۳). آماده‌سازی مقدماتی فرم فارسی پرسشنامه چندمحوری میلون در تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، انیستیتو روانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- دلاور، علی (۱۳۷۷). روش تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران: انتشارات آبیژه.

- ▶ فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز
 - ▶ سال چهارم شماره ۱۵، پاییز ۱۳۸۸
-

ساراسون، اروین؛ ساراسون، باربارا (۱۳۷۵). آسیب‌شناسی مرضی، ترجمه بهمن نجاریان و همکاران، تهران: انتشارات رشد.

ستوده، هدایت‌الله؛ میرزایی، بهشته؛ پازند، افسانه. (۱۳۸۱). روان‌شناسی جنایی، تهران: انتشارات آوای نور.

- شاهزاده‌فاضلی، کاظم (۱۳۷۲). بررسی فراوانی اختلالات شخصیتی در زندانیان شهرستان یزد، پایان‌نامه دکترا. دانشگاه علوم پزشکی ایران.

عامری، کفایت (۱۳۸۱). بررسی رگه‌های شخصیتی دو نظام کلونینگر و آیزنگ در دو گروه وابسته به مواد و غیروابسته به مواد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی، دانشگاه تربیت مدرس.

عبدالهادی، بشری اولاد (۱۳۸۲). بررسی فراوانی اختلالات شخصیتی در زنان زندانی شهر تهران و کرج، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، دانشگاه علوم روانپزشکی ایران.

کاپلان، هارولد؛ بنیامین، سادوک؛ گرب، جک. (۱۳۸۳). خلاصه روانپزشکی علوم رفتاری - روانپزشکی بالین، ترجمه نصرت‌الله پورافکاری، تهران: انتشارات شهراب.

قریشی‌زاده، محمدعلی؛ ترابی، کتابون. (۱۳۷۹). بررسی عوامل موثر در وابستگی به مواد مخدر، در مراجعه‌کنندگان به مرکز وابسته به موادین خودمعرف تبریز، فصلنامه اندیشه و رفتار، سال هشتم، شماره ۱، ۱۳۸۰.

Andre, W. Skodol, E., (1998). *Psychopathology and Violent Crime*, American Psychiatric Press.

Carlos A. Hernandez-Avila, Joseph A. Burseson, James Poling (2000). *Personality and Substance Use Disorders as Predictors of Criminality*, Comprehensive Psychiatry, Vol. 41, No. 4:pp276-283.

McCrae, R.R. Costa, P.T.Jr. (1989). The Structure of Interpersonal Traits; Wiggins Circumplex and the Five-Factor Model, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol.56, No.4, 586-595.

Dare. C. (1985). *Psychoanalytic Theories of Development*, In M. Rutter and L. Hersov (Eds), Child and Adolescent Psychiatry, Oxford: Blackwell.

Eysenck. H.J. (1991). *Biological Dimensions of Personality*, In L.A. Pervin (Ed). Handbook of Personality (pp.244-276), New York: Guilford Press.

- Fisher, L.A; Elias, I.W.; Ritza, K. (1998). *Predicting Replace to Substance Abuse as a Function Personality Determination Alcohol*, Critical Experimental Research 22, 5.1041-1047
- Goldberg C., (1995). *The Dimentic Development of the Malevolent Personality*, 35, 7-30.
- Goldberg, L.R. (1990). *An alternative Description of Personality: The Big-five Factor Structure*, *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 59, No.6.
- Hodings, S., & Cote, G. (1993). *Major Mental Disorder and Antisocial Personality Disorder: A Criminal Combination*, *Bulletin of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 21, 155-160.
- Mann, L.S; Wise T.N.; Kohanski, A. Trinidad (1995). *Alexithymia, Affect Recognition and Five Factor Model of Personality in Substance Abuse. Percept to Skills*, *Agu*: 81(I); 35- 40.
- Saulsman, lisa. M.; Page, Andrew, C. (2004). *The Five Factor Model and Personality Disorder Emperical Literature: A Meta-Analytic Review*, *Clinical Psychology Review* 23, 1055- 1085.
- Skiner, B.F. (1986). *What is Wrong with Daily Life in the Western World?* *American Psychologist*, 41, 568-574.
- Tiihonen, J., Isohanni, M., Rasanen, P., Koironen, M. and Moring, J. (1997). *Specific Major Mental Disorders and Criminality: A 26-Year Prospective Study of the 1966 Northern Finland Birth Cohort*, *American Journal Psychiatry*, 154: 840-845.
- Warren, J.I., Burnette, M., South, S.C., Chaauhan, P., & Friend, R., (2002). *The Relationship between Narcissistic and Antisocial Personalities*, Saint Bonaventure University.